УДК 347.628:347.61(477+4–67)
DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.41

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ ДОГОВОРІВ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Лаговська Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет
ORCID: 0000-0002-1732-2351
e-mail: nvlagovska@i.ua

Інгульська Д.А.,
здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID: 0009-0009-8390-0103
e-mail: dianaingulskaa@gmail.com

Лаговська Н.В., Інгульська Д.А. Правове регулювання шлюбних договорів: українські реалії та європейський досвід.

Стаття присвячена комплексному аналізу сучасного стану правового регулювання шлюбних договорів в Україні та вивченню європейського досвіду, що може бути корисним для подальшого вдосконалення національної практики. У роботі окреслено ключові проблеми, які виникають під час укладення, виконання та судового тлумачення умов шлюбного договору, зокрема відсутність єдності правозастосування, неоднозначність підходів судів до оцінки добросовісності сторін, складність встановлення балансу між автономією волі подружжя та необхідністю захисту їхніх прав та інтересів. На основі аналізу актуальної судової практики України визначено, що суди часто стикаються з труднощами під час перевірки змісту договору на предмет відповідності принципам розумності, справедливості та пропорційності, а також під час оцінки умов, які потенційно можуть порушувати права одного з подружжя або створювати значний дисбаланс у їхніх майнових відносинах.

У статті досліджено правові підходи держав – членів Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Франції, Польщі та Нідерландів, де шлюбні договори мають ширше застосування та ґрунтуються на усталеній судовій практиці й деталізованому законодавчому регулюванні. Порівняльний аналіз дозволив виявити ефективні механізми правового регулювання, серед яких: чіткі критерії допустимості умов договору, обов'язкова консультація нотаріуса, запровадження механізмів захисту економічно слабшої сторони, а також можливість коригування або перегляду договору з урахуванням істотної зміни обставин.

У статті підкреслено, що формування зрозумілих стандартів судового тлумачення та впровадження превентивних механізмів буде сприяти зростанню довіри до інституту шлюбного договору й підвищенню його ефективності як інструменту врегулювання майнових відносин. Зроблено висновок про необхідність нормативного уточнення вимог до змісту шлюбних договорів, вдосконалення процедур їх посвідчення, а також узгодження національних підходів із європейськими стандартами для забезпечення більшої передбачуваності та захисту прав сторін.

Ключові слова: шлюбний договір, майнові відносини подружжя, цивільно-правове регулювання, сімейне право України, національна судова практика, порівняльне право, правова передбачуваність, нотаріальне посвідчення, захист прав менш забезпеченої сторони, міжнародний досвід, Європейський Союз, правові механізми, конфлікт у сімейних правовідносинах, юридична безпека.

Lagovska N.V., Inhulska D.A. Legal regulation of marriage contracts: Ukrainian realities and European experience.

The article examines the legal regulation of marriage contracts in Ukraine, focusing on the national judicial practice and the comparative experience of European Union countries. Marriage contracts are recognized as an essential legal instrument for regulating the property relations of spouses, combining elements of civil and family law. In Ukraine, their regulation is primarily determined by the Family Code and the Civil Code, which establish the formal requirements, scope, and effects of such agreements.

Despite the existence of normative frameworks, national judicial practice demonstrates considerable variability in interpreting and applying the law, which generates legal uncertainty and complicates the protection of parties' rights. The study analyzes significant challenges, including formal deficiencies, the presence of discriminatory or unfair contractual conditions, the absence of a unified registration mechanism, and the insufficient development of legal culture among citizens regarding the use of marriage contracts. Comparative analysis of EU legal systems reveals effective approaches to ensuring legal certainty, fairness, and the protection of less advantaged spouses. In particular, countries such as France, Germany, and Italy implement mandatory notarization or state registration, clearly defined criteria for evaluating contractual fairness, and mechanisms that balance contractual freedom with public policy requirements. The article identifies gaps in Ukrainian law and proposes practical measures to enhance legal predictability, transparency, and fairness in marriage contract regulation. These measures include refining the criteria for assessing contractual conditions, establishing a unified registration or monitoring system, providing legal education for citizens on contractual rights and obligations, and harmonizing Ukrainian norms with international and European standards to ensure the enforceability of marriage contracts in transnational contexts. The results of the study contribute to the understanding of marriage contracts as a tool for preventing disputes, securing property rights, and promoting legal stability in family relations. By integrating comparative insights, the research suggests ways to improve national legislation, reduce conflicts, and increase the efficiency of legal mechanisms regulating marital property relations, which is essential for the development of a predictable and fair family law system in Ukraine.

Key words: marriage contract, property relations of spouses, civil-law regulation, family law of Ukraine, national judicial practice, comparative law, legal predictability, notarial certification, protection of the less advantaged party, international experience, European Union, legal mechanisms, family dispute resolution, legal security.

Постановка проблеми. Шлюбний договір є важливим інструментом правового регулювання майнових відносин між подружжям. В Україні правове регулювання шлюбних договорів визначено Сімейним та Цивільним кодексами, проте практика їх застосування у судових спорах залишається неоднорідною. Багато рішень судів демонструють різне тлумачення положень закону, що створює правову невизначеність для громадян.

У країнах Європейського Союзу шлюбні договори регулюються більш детально та послідовно, що забезпечує стабільність правових відносин і передбачуваність судових рішень. Вивчення національної судової практики та порівняння її з європейським досвідом дозволяє визначити проблемні аспекти українського законодавства та можливі шляхи його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що шлюбний договір є важливим інструментом регулювання майнових відносин подружжя в Україні та за кордоном та становлять великий інтерес для науковців та практиків. Так, Довга М. і Самілик Л., в своїх роботах, досліджували практичні аспекти укладення шлюбних договорів та проблеми їх розгляду у судовій практиці. Сорока М. в своїх роботах звернула увагу на можливі дисбаланси та ризики зловживання в шлюбних договорах. В публікаціях Гришанової Н. приділена окрема увага проблемам правозастосування та критеріям оцінки умов шлюбних договорів. Соболєв В., Радченко Л., Фурса Є. та Онуфрієнко С. детально проаналізували міжнародний досвід укладення шлюбних договорів, що дозволяє визначити напрямки вдосконалення національного законодавства.

Водночас, попри наявність значної кількості публікацій з досліджуваної нами теми, залишається недостатньо вивченим питання аналізу національної судової практики щодо шлюбних договорів в Україні та відсутній порівняльний аналіз її з досвідом країн Європейського Союзу.

Метою статті є аналіз національної судової практики щодо шлюбних договорів в Україні та порівняння її з досвідом країн Європейського Союзу з метою визначення шляхів удосконалення правового регулювання шлюбних договорів законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Шлюбний договір в Україні є офіційним юридичним документом, що укладається між подружжям або особами, які планують вступ у шлюб, з метою регулювання цивільно-правових відносин майнового характеру. Він поєднує елементи цивільного та сімейного права, що надає йому міжгалузеву правову природу. З одного боку, шлюбний договір – це цивільно-правова угода, оскільки він заснований на принципах свободи волевиявлення, добровільності, рівності сторін та дотримання правових норм. З іншого боку, він інтегрований у систему сімейних відносин, регламентовану Сімейним кодексом України, і спрямований на забезпечення правової визначеності у майнових питаннях подружжя [2].

Важливим аспектом правової природи шлюбного договору є те, що він може регулювати лише майнові відносини подружжя. Немайнові аспекти, такі як обов'язки щодо взаємоповаги або вихо-

вання дітей, законом не регулюються. Основним предметом договору є управління, розпорядження та розподіл майна у разі розірвання шлюбу. При цьому сторони мають право заздалегідь визначати, як буде здійснюватися володіння спільним майном, розподіл доходів, компенсації, а також інші цивільно-правові аспекти взаємин, не порушуючи закону.

Шлюбний договір відображає баланс між індивідуальною свободою сторін та необхідністю захисту їхніх прав. Він укладається на підставі добровільної згоди, що має бути свідомою та вільною, і передбачає правові гарантії недопущення примусу або експлуатації однієї сторони іншою. Завдяки такій конструкції договір слугує засобом запобігання конфліктам та спрощує правові процедури у випадку розірвання шлюбу або поділу майна [2].

Правове регулювання шлюбних договорів в Україні здійснюється главою 10 Сімейного кодексу України [5]. Натомість, Цивільний кодекс України [10] встановлює загальні принципи цивільних договорів, що застосовуються і до шлюбного договору.

Сімейний кодекс визначає шлюбний договір як письмовий документ, що посвідчується нотаріально, регулює порядок його укладення, зміни, припинення та забезпечує захист прав обох сторін.

Зокрема, законодавство передбачає, що шлюбний договір має бути укладений в письмовій формі та засвідчений нотаріусом для забезпечення юридичної сили. Сторонами шлюбного договору можуть виступати особи, які перебувають у шлюбі, або майбутнє подружжя після подачі заяви про реєстрацію шлюбу. Особи, які проживають однією сім'єю та не реєструють шлюб, не можуть укладати шлюбний договір. Шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини та не може передбачати передачу у власність об'єктів, що підлягають державній реєстрації, одному з подружжя. Шлюбний договір не повинен ставити одну зі сторін у надзвичайно невигідне матеріальне становище, а у разі порушення цих норм суд може визнати договір недійсним або змінити його умови. Сторони можуть відмовитися від договору або припинити його дію в судовому порядку, що забезпечує додатковий механізм захисту прав [2; 7].

Цивільний кодекс України доповнює регулювання, встановлюючи загальні принципи цивільних договорів: свободу укладення договору, рівність сторін, обов'язок дотримання закону та добросовісність[10]. Ці принципи застосовуються до шлюбного договору, забезпечуючи його цивільно-правову основу та гармонізацію з сімейним правом.

У комплексі законодавство формує правові рамки, які дозволяють подружжю ефективно регулювати майнові відносини та запобігати конфліктам, але водночас залишає простір для судового трактування, що пояснює неоднорідність національної судової практики.

Зазначимо, що національна судова практика щодо шлюбних договорів свідчить про поступове формування правової культури їх укладення в Україні. При цьому спостерігається низка типових спорів, які дозволяють виділити ключові проблемні аспекти правозастосування. Однією з найпоширеніших причин оскарження шлюбного договору є його недійсність через невідповідність вимогам законодавства, зокрема, відсутність обов'язкового нотаріального посвідчення. Судові рішення часто містять оцінку, чи дотримані всі формальні умови укладення договору, оскільки їх недотримання є підставою для визнання документа нікчемним [1; 8].

Ще однією важливою проблемою є оцінка дискримінаційних умов у договорі. Суд звертає увагу на те, чи не ставить шлюбний договір одну зі сторін у явно невигідне матеріальне становище, що може свідчити про порушення принципу справедливості та рівності сторін. У цьому контексті суди застосовують комплексний підхід, аналізуючи як економічні, так і соціальні обставини конкретної справи. Крім того, суди виявляють випадки порушення свободи договору, коли умови виходять за межі регулювання майнових відносин, наприклад, коли договір намагається визначити особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

Серед інших питань, що часто виникають у судовій практиці, можна виділити законність передачі майна, яке підлягає державній реєстрації, в одностороннє володіння одним із подружжя. Таке передання заборонене, і його спроби зазвичай призводять до оскарження договору. Також суди уточнюють, хто має право укладати шлюбний договір – виключно особи, які перебувають у шлюбі, або ті, що подали заяву про його реєстрацію.

Верховний Суд України та суди нижчих інстанцій систематично надають роз'яснення щодо застосування норм Сімейного кодексу, звертаючи увагу на необхідності забезпечення балансу між свободою сторін і захистом прав однієї зі сторін від експлуатації або дискримінації іншою особою. Судова практика свідчить, що оцінка договорів включає глибокий аналіз обставин справи, перевірку доказів, а також консультації з цивільного права у поєднанні з положеннями сімейного законодавства, що підкреслює міжгалузевий характер правозастосування [1; 8].

Попри наявність відповідної нормативно-правової бази, правове регулювання шлюбних договорів в Україні має низку проблем, які проявляються як у правовій практиці, так і серед пересічних громадян. Однією з ключових проблем є недостатньо розвинена правова культура укладення таких

договорів. Багато громадян не усвідомлюють, що шлюбний договір може слугувати ефективним засобом захисту майнових прав, що призводить до низького рівня його застосування та поширення конфліктних ситуацій у разі розірвання шлюбу.

Іншою проблемою є оціночна природа критеріїв визначення недійсності договорів, зокрема щодо визначення надзвичайно невигідних для однієї зі сторін умов. Така невизначеність породжує неоднозначність у судовій практиці й створює правову невизначеність, яка ускладнює прогнозування результатів спорів. Додатково встановлені законодавством, обмеження свободи договору іноді ускладнюють індивідуальне регулювання відносин подружжя, не враховуючи специфіку конкретних сімейних обставин. Відсутність чітких норм щодо реєстрації та контролю змісту договорів підвищує ризик зловживань і потребує впровадження більш структурованих механізмів перевірки та моніторингу [2; 7].

У країнах Європейського Союзу шлюбний договір розглядається як офіційний правовий інструмент, що дозволяє подружжю регулювати майнові відносини відповідно до індивідуальних потреб та домовленостей. На відміну від стандартного режиму спільної сумісної власності, шлюбний договір дає можливість встановити альтернативний порядок розподілу майна, управління доходами та відповідальності за зобов'язання. Загальною практикою для більшості країн ЄС є письмова форма договору та його нотаріальне посвідчення або державна реєстрація, що гарантує юридичну силу документа та мінімізує ризики його оскарження.

Свобода сторін у визначенні умов договору значною мірою визнається, проте вона обмежується вимогами публічного порядку та моралі. Це означає, що будь-які умови, що порушують права однієї зі сторін, є шахрайськими, аморальними або можуть призвести до приниження, визнаються недійсними. Як і в Україні, у країнах ЄС шлюбний договір не регулює немайнові аспекти сімейних відносин, такі як обов'язки щодо поваги або виховання дітей. Особлива увага приділяється забезпеченню прозорості та юридичної безпеки угоди, тому часто передбачено обов'язкове нотаріальне посвідчення та консультації з юристами для підтвердження дійсності договору та захисту прав менш захищеної сторони [6; 9].

Порівняємо шлюбні договори які традиційно укладають в Франції, Німеччині та Італії. Ці країни демонструють різні моделі регулювання майнових відносин подружжя, включаючи гнучкість у Франції, суворий контроль у Німеччині та комплексний захист прав сторін в Італії, що дозволяє виявити ефективні підходи для вдосконалення національного законодавства.

Так, у Франції шлюбний договір дозволяє подружжю визначати майновий режим, який може відрізнятися від стандартного і змінюватися протягом шлюбу за взаємною згодою сторін. Французьке законодавство встановлює суворі правила щодо форми договору, обов'язкового нотаріального посвідчення, а також чіткі критерії недійсності, що передбачають захист прав менш забезпеченої сторони та заборону на зловживання. Таким чином, французька система поєднує свободу укладення договору з гарантіями справедливості та правового захисту [4; 6].

В Німеччині традиційно передбачають презумпцію особистої власності майна кожного з подружжя, проте шлюбний договір дозволяє встановлювати альтернативні режими спільної власності. Важливим елементом є нотаріальне посвідчення договору, що є необхідною умовою для їхньої чинності. Судова практика Німеччини розвиває критерії оспорювання договорів, особливо у випадках, коли баланс інтересів сторін порушено, забезпечуючи одночасно гнучкість та захист прав учасників угоди [3; 6].

В Італії законодавство надає значні можливості для формалізації майнових режимів через шлюбний договір. Цивільний кодекс детально регламентує наслідки договору, процедури внесення змін та припинення його дії, а нотаріальна форма є обов'язковою для юридичної сили угоди. Італійська система також передбачає захист права на житло після розлучення та міжнародну дію судових рішень у рамках ЄС, що важливо для подружжя різних національностей [6].

Загалом, у країнах ЄС шлюбний договір функціонує як комплексний правовий механізм, що поєднує свободу сторін із суворим контролем за дотриманням прав менш захищеної сторони, що значно зменшує ризики конфліктів під час розірвання шлюбу та забезпечує стабільність майнових відносин.

Варто зазначити, що судова практика в країнах ЄС підтверджує ефективність правового механізму шлюбного договору. У більшості випадків суд визнає угоди дійсними, якщо вони відповідають формальним вимогам, не суперечать публічному порядку і не містять аморальних чи шахрайських умов. При цьому активно застосовуються критерії добросовісності та недискримінації, що дозволяє оскаржувати договори, які ставлять одну зі сторін у надзвичайно невигідне становище.

Судові органи ЄС удосконалюють доктринальні підходи до оцінки фактичних обставин справи, враховуючи волю сторін, їх фінансовий стан, наявність навмисного приховування інформації та інші суттєві обставини. Особлива увага приділяється міжнародним аспектам застосування шлюб-

них договорів, що особливо актуально для подружжя різних національностей. Визнання договорів та рішень судів однієї країни-учасниці в іншій країні ЄС забезпечує ефективну правову взаємодію та стабільність правовідносин у транснаціональних сім'ях [4; 6].

Враховуючи досвід країн Європейського Союзу, в українську правову систему доцільно запровадити низку заходів, які забезпечать підвищення правової передбачуваності та захисту сторін у шлюбних правовідносинах. По-перше, необхідно розширити нормативне регулювання шлюбних договорів із детальним визначенням критеріїв оцінки умов договору. Це дозволить зменшити оціночну невизначеність, яка наразі часто призводить до суперечливих судових рішень та створює ризики для менш захищеної сторони.

По-друге, важливим кроком є впровадження уніфікованої процедури реєстрації та державного контролю шлюбних договорів, наприклад, через створення спеціалізованого реєстру. Такий механізм гарантуватиме прозорість укладення договорів та забезпечить можливість їх належного моніторингу. Крім того, необхідно підвищувати рівень правової освіти подружжя щодо можливостей та правових наслідків шлюбного договору, що сприятиме усвідомленому підходу до укладення угод і запобігатиме ризикам зловживання.

Особлива увага має приділятися застосуванню європейських стандартів захисту прав сторін, зокрема запобіганню укладенню дискримінаційних або шахрайських умов. Ці стандарти дозволяють забезпечити баланс між свободою волевиявлення та захистом прав менш забезпеченої сторони. Важливо також враховувати міжнародний аспект, з огляду на збільшення кількості міжнародних шлюбів в Україні, що потребує гармонізації національних норм із міжнародними практиками для забезпечення дійсності договорів у транснаціональних сім'ях.

Впровадження зазначених заходів сприятиме підвищенню правової безпеки у сімейних правовідносинах, зменшенню соціальних конфліктів, пов'язаних із майновими аспектами шлюбу, та створенню більш передбачуваної та ефективної системи регулювання шлюбних договорів в Україні [3; 6].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу констатувати, що правове регулювання шлюбних договорів в Україні перебуває на етапі становлення та потребує подальшого упорядкування. Судова практика демонструє неоднорідний підхід до оцінки умов таких договорів, що свідчить про відсутність сталих орієнтирів для правозастосування і вказує на необхідність більш чіткого законодавчого врегулювання. Порівняння з правовими системами країн Європейського Союзу засвідчує, що ефективність шлюбного договору залежить не лише від законодавчих норм, а й від усталеної практики їх застосування, належних процедур укладення та перевірки змісту угод.

Узагальнення досвіду інших держав дає підстави стверджувати, що потенціал шлюбного договору як інструменту врегулювання майнових відносин значно ширший, ніж він реалізований у сучасній українській моделі. Наявні прогалини, недостатня системність і відсутність єдиних підходів ускладнюють прогнозованість наслідків укладення договору та знижують рівень правової визначеності для сторін.

На підставі проведеного аналізу доцільно сформулювати такі напрями вдосконалення правового регулювання:

– ***уточнити зміст правових вимог до шлюбних договорів***, зокрема критерії допустимості та межі регулювання майнових і немайнових відносин, що сприятиме формуванню однозначного підходу до оцінки їхньої чинності;

– ***запровадити єдину процедуру перевірки договорів на етапі їх посвідчення***, що забезпечило б належний контроль за відповідністю волевиявлення сторін і змісту угоди вимогам закону;

– ***забезпечити систематизацію судової практики***, зокрема шляхом узагальнень найвищої судової інстанції, що допоможе виробити стабільні орієнтири для правозастосування;

– ***популяризувати укладення шлюбних договорів***, адже обізнаність громадян щодо змісту та можливостей шлюбного договору безпосередньо впливає на якість укладених угод.

Таким чином, удосконалення правового регулювання шлюбних договорів в Україні можливе через підвищення визначеності норм, формування послідовної судової практики та орієнтацію на європейські підходи, що забезпечують баланс інтересів і передбачуваність правових наслідків для подружжя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гришанова Н. Суддя ВП ВС висвітлила актуальні проблеми застосування шлюбних договорів у судовій практиці. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/236074suddya-vp-vs-visvtlila-aktualn-problemi-zastosuvannya-shlyubnikh-dogovorv-u-sudovy-praktits (дата звернення: 18.11.2025).
2. Довга М.О., Самілик Л.О. Шлюбний договір в Україні: практичний аспект укладання та аналіз судової практики. *Центральноукраїнський Вісник Права Та Публічного Управління.* 2023. № 4. С. 19–29. URL: https://doi.org/10.32782/cuj-2023-4-3.

3. Онуфрієнко С. Укладання шлюбного договору при міжнаціональних шлюбах: національний та європейський досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 361–365. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.67.
4. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 38–41. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/8.pdf.
5. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III: станом на 12 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 19.11.2025).
6. Соболєв В.П. Шлюбний договір: зарубіжний досвід і перспективи його запозичення в законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 6. С. 82–84. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/21.
7. Сорока М. Шлюбний договір в Україні: працюючий механізм чи інструмент тиску. *Юридична Газета*. 2020. № 17 (723). URL: https://yur-gazeta.com/publi cations/practice/inshe/shlyubniy-dogovir-v-ukrayini-pracyuyuchiy-mehanizm-chi-in strument-tisku.html (дата звернення: 20.11.2025).
8. Суддя ВП ВС висвітлила актуальні проблеми застосування шлюбних договорів у судовій практиці під час науково-практичного вебінару. URL: https://supreme. court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1804149/ (дата звернення: 20.11.2025).
9. Фурса Є.Є. Шлюбний договір в діяльності консула: міжнародні договори, іноземне право та досвід різних країн. *Юридичний бюлетень*. 2022. №25. С. 49–57. URL: https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.25.06.
10. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 5 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 18.11.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 6.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026

© Лаговська Н.В., Інгульська Д.А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0